

GÄSTKRÖNIKÖR NILS FUNCKE

Ta itu med en myndighetskultur

”

DET GÅR KNAFFT EN VECKA utan att Justitiekanslern, JK, eller Justitieombudsmannen, JO, tvingas näpsa myndigheter och myndighetsföreträdare som ingripit mot anställdas yttrandefrihet. Myndigheterna bedriver efterforskning om vem som läckt till medierna, utfärdar policys som går på tvärs mot gällande reglering, utdelar allmänna och enskilda varningar. Enskilda medarbetare har omplacerats för att de använt sin yttrandefrihet eller lämnat uppgifter om det de uppfattat som korruption och maktmissbruk.

Senast i raden av exempel är Försäkringskassans säkerhetsdirektör som försökte ta reda på vem som berättade för Expressen om jäv vid chefsställningar på kassan. JK har startat en förundersökning för brott mot efterforskningsförbudet.

Bland alla dem som drabbas kan nämnas vikarien inom hemsjukvården i Österåker som fick höra att ”vi kommer aldrig att anställa dig mer, så är det” av en enhetschef. JO har startat ett tillsynsärende.

Chefen för Rikspolischefens kansli manade blivande poliser under deras första vecka på utbildningen att hålla medierna kort och inte ”skjuta myndigheten i foten”. Åtgärderna som begränsar anställdas yttrandefrihet må variera i omfattning och allvarlighet. Tillsammans med att medierna medvetet eller av ren ovarsamhet publicerar uppgifter som röjer uppgiftslämnarens identitet undergrävs det välbeprövade och välbehövliga systemet för att minimera oegentligheter.

RÄTTEN ATT SJÄLV PUBLICERA eller lämna uppgifter för offentliggörande har en lång tradition i Sverige. Redan från 1766 har författare kunnat vara anonyma. Rätten för uppgiftslämnare att inte behöva framträda med sitt namn har sedan dess stärkts och vidgats. Förbudet för myndigheterna att agera rörmokare har kompletterats med en tystnadsplikt för dem som tar emot uppgifterna och ett förbud mot repressalier.

Anonymiteten har ansetts nödvändig för att enskilda ska våga berätta om oegentligheter, rättsövergrepp eller misshushållning med gemensamma resurser.

DEN BRISTANDE RESPEKTEN som tvingar JO och JK till ett Sisypusarbete är illa nog. Men det riskerar att bli än värre.

Allt fler centrala myndigheter och även kommuner inrättar särskilda whistleblower-funktioner. Konstruktionen må se lite olika ut men gemensamt är att den som lämnar uppgifter utlovas anonymitet. Det är ett löfte myndigheterna inte borde ge eftersom det är ett löfte de inte kan hålla. Mer rakt på sak kan det beskrivas som rena bondfångerierna.

I april i år presenterade Försvarets Materielverk, FMV, sin visslarfunktion. Via myndighetens webbplats kan vem som helst göra en anmälan mot missförhållanden. Myndigheten vill att endast allvarliga, brottsliga, gärningar som myndighetsföreträdare begår ska anmälas. Okynnesanmälningar och falska angivelser kommer myndigheten att se allvarligt på, underförstått att sådana anmälningar kommer att utredas och beivras.

Anmälningarna via webbplatsen hamnar inte hos myndigheten utan hos Interaktiv Säkerhet. Ett privatföretag som ska anonymisera anmälningarna innan de sänds vidare till FMV där de ska tas om hand av en särskild enhet.

Men Interaktiva Säkerhet är inte bara ett brevlådeföretag. Enligt överenskommelsen med FMV ska företaget inte bara anonymisera utan också komplettera anmälningarna.

Upplägget strider inte bara mot sans och balans utan även mot en god förvaltningskultur och gällande rätt.

Visserligen lovar FMV:s generaldirektör Lena Erixon inte anmälarna en fullständig anonymitet men skriver att visslare ska så långt som möjligt skyddas och därför finns det möjlighet att lämna anmälan anonymt. Det låter betryggande inte minst när Interaktiv Säkerhet hävdar att larmaren har meddelandeskydd.

För det första är de anmälningar som kommer till Inter-

i upplösning

aktiv Säkerhet allmänna handlingar. Det innebär att vem som helst har rätt att begära ut handlingarna från FMV och då inte bara en anonymiserad version hos FMV utan även originalhandling. Självfallet kan myndigheten när den önskar ta del av den ursprungliga anmälan.

Eftersom det handlar om en anmälan kan FMV i de fall det inte redan framgår av anmälan efterforska vem som gjort en anmälan. Eventuella repressalier blir en arbetsrättslig fråga och förbudet enligt tryckfrihetsförordningen att vidta åtgärder mot uppgiftslämnaren gäller inte. JK kan inte ingripa eftersom en anmälan inte lämnas med syftet att uppgifterna ska publiceras. JO har i flera beslut konstaterat att anmälare inte har rätt att kräva att få vara anonyma och att myndigheterna inte får utlova anonymitet. I ett fall tvingades en person som gjort en polisanmälan i tron och förhoppningen och mot löfte att få vara anonym vittna i domstol och berätta om sina iakttagelser.

Att myndighetsföreträdare har visat ett starkt engagemang för att täta läckor trots det uttryckliga förbudet är illa. I kombination med ett visselblåsarsystem med påtagliga brister är det inte förvånande om anställdas benägenhet att lämna uppgifter minskar. Att som FMV in blanco låta ett privat företag vidta egna åtgärder innebär också att myndigheten delegerar myndighetsutövning. Den tilltron hos befolkningen som myndigheterna behöver för att kunna utföra ett bra jobb nöts ned inifrån.

SIDA VAR FÖRST UT BLAND MYNDIGHETERNA med en visselblåsarfunktion. Dessvärre hade det varit i regeringens säck innan det hamnade i Sidas påse. I regleringsbrevet 2010 fick Sida nämligen i uppdrag att ta itu med korruptionen inom biståndsarbetet och inrätta en whistleblower-funktion.

Regeringen bör stoppa tillbaka visslarfunktionen i sin säck. Sådana funktioner må ha förtjänster och göra nytta inom det privata näringslivet men inom myndighetssfären gör den mer skada än nytta.

”Regeringen bör stoppa tillbaka visslarfunktionen i sin säck. Sådana funktioner må ha förtjänster och göra nytta inom det privata näringslivet men inom myndighetssfären gör den **mer skada än nytta.**”

Istället för att inrätta pseudosystem bör myndigheterna ta itu med en myndighetskultur i upplösning. Anställda bör informeras om sina rättigheter och cheferna om sina skyldigheter. Genom att skapa en atmosfär där kritik välkomnas genom offentlighetsprincipen som ger insyn och genom den grundlagsfästa meddelarfriheten som en sista säkerhetsventil kan misshushållning och korruption pressas tillbaka.

Om nu inte myndigheterna förstår sitt eget bästa bör regeringen tala om var skåpet ska stå. Sannolikt behöver vår demokratiminister, någon som minns vem det är?, hjälp att komma till insikt. Jag har därför anmält FMV:s visslarfunktion till JK och JO för att få ett auktoritativt uttalande om det är lämpligt eller ens förenligt med gällande bestämmelser att inrätta ett sådant system.

I avvaktan på det återstår bara att uppmana dem som stöter på oegentligheter att bojkotta visslarsystemen. Gå till medierna istället.

”

Nils Funcke

Expert i yttrandefrihetsfrågor